

JÓZEF STYK

ŻYCIE I DZIEŁO O. FLORIANA JAROSZEWICZA REFORMATA (1694-1771)*

Ojciec Florian Jaroszewicz, późniejszy znany autor głośnej książki pt. *Matka świętych Polska*, urodził się 16 sierpnia 1694 r. w Chełmie jako syn mieszczan Józefa i Heleny. Na chrzcie, który otrzymał w kościele w Chełmie, nadano mu imię Jacek¹.

O jego latach dziecięcych i wczesnej młodości nie wiemy prawie nic poza tym, że on sam, a może i jego rodzina, korzystał z dobrodziejstw Katarzyny z Lubomirskich Potockiej², a o. Bazyl Narbut, jezuita, był jego spowiednikiem³.

Znanym i udokumentowanym źródłowo faktem z jego życia jest data wstąpienia do Zakonu Braci Mniejszych św. Franciszka Ściślejszej Obserwacji Reformatorów w Prowincji Małopolskiej Matki Bożej Anielskiej. Stało się to 20 grudnia 1710 r. w domu nowicjackim w Sandomierzu, gdzie otrzymał imię zakonne Florian⁴. Widocznie jako nowicjusz sprawował się bez zarzutu i robił duże postępy w życiu zakonnym, skoro w trzech głosowaniach rodziny klasztornej na temat jego przydatności do zakonu (14 IV, 21 IX i 20 XII 1711 r.) otrzymał wszystkie głosy pozytywne (*sine omni oppositione*)⁵.

Po rocznej próbie zakonnej, w osiemnastym roku życia, brat Florian, zgodnie z ówczesną praktyką, złożył profesję zakonną w dniu 20 XII 1711 r. na ręce

---

* Moje opracowania na ten temat: *O. Florian Jaroszewicz i jego dzieło "Matka świętych Polska"*. Lublin 1974 (mps Archiwum KUL); *"Matka świętych Polska" Floriana Jaroszewicza na tle polskiego piśmiennictwa hagiograficznego XVIII wieku*. ZN KUL 19:1976 nr 1 s. 63-68; *Stratyfikacja społeczna w ujęciu hagiografa polskiego z 2 połowy XVIII wieku o. Floriana Jaroszewicza*. RNS 4:1976 s. 65-75.

¹ Album seu Metrica Novitiatus Sandomiriensis [...] ab anno 1700 plantati s. 9. Archiwum Prowincji Franciszkanów-Reformatów w Krakowie (dalej cyt.: APR).

² Notatka biograficzna w *Matce świętych* pod dniem 6 maja w życiorysie Katarzyny z Lubomirskich Potockiej.

³ Tamże pod datą 16 marca (życiorys o. Bazylego Narbuta).

⁴ Album seu Metrica s. 9.

⁵ Tamże s. 146, 147.

o. Polikarpa Sieciechowskiego – gwardiana konwentu sandomierskiego. Akt profesji w księdze nowicjackiej podpisali poza o. Sieciechowskim: o. Augustyn Szraniewski (kustosz prowincji), o. Antoni Chłopicki (definitor) i o. Konstantyn Dąbrowski (magister nowicjuszy)⁶.

Po odbyciu nowicjatu i złożeniu ślubów zakonnych brat Florian został skierowany do zamojskiego konwentu reformatów na studia filozoficzne, które odbył w latach 1712-1714⁷. Następnie został przeniesiony do Krakowa, gdzie mieściło się zakonne studium teologiczne, które ukończył w roku 1717. Święcenia subdiaconatu otrzymał 19 IX 1716 r. w kościele Reformatów w Krakowie, z rąk Kazimierza Łubieńskiego, biskupa krakowskiego⁸. W 1717 r. towarzyszył o. Ludwikowi Pawińskiemu w pieszej pielgrzymce do Częstochowy na koronację cudownego obrazu Matki Boskiej. Jak sam pisze – pielgrzymkę tę odbył "z wielkim dla siebie zbudowaniem"⁹. Święcenia diakonatu otrzymał w Krakowie 18 IX 1718 r. z rąk biskupa Łubieńskiego¹⁰, a na kapłana został wyświęcony również w Krakowie 4 III 1719 r.¹¹

Na mocy decyzji kongregacji rocznej o. Florian został przeniesiony 14 VII 1718 r. do konwentu w Wieliczce¹². Wkrótce potem mianowano go lektorem filozofii w Przemyślu, gdzie również mieściło się studium filozoficzne reformatów prowincji małopolskiej. Urząd ten pełnił w latach 1720-1722¹³. W latach 1722-1723 przebywał jako lektor filozofii w konwencie lubelskim¹⁴. W tymże konwencie spędził rok następny, nie piastując żadnego urzędu zakonnego¹⁵. Kolejne dwa lata (1725-1727) przebywał w Krakowie jako drugi lektor teologii, a trzeci rok (1727-1728) – już jako pierwszy lektor teologii¹⁶. Dnia 5 VI 1728 r. na kapitule prowincjalnej w Krakowie o. Florian został wybrany gwardianem konwentu zamojskiego¹⁷. W roku następnym (6 VII) przeniesiono

⁶ Tamże s. 238.

⁷ Acta originalia totius trienni provincialatus A. Węgrzynowicz (1710-1713). APR; zob. też Acta originalia A. Staniewski (1713-1716). APR.

⁸ Monumentum seu Archivum Conventus Civitatis Metropolitanae Cracoviensis s. 370-371. APR; zob. też Acta Originalia Mariani Łapczyńscij f. 15, 133v. APR.

⁹ Notka biograficzna w *Matce świętych* pod dniem 4 kwietnia (życiorys o. Ludwika Pawińskiego).

¹⁰ Monumentum seu Archivum s. 370-371.

¹¹ Tamże.

¹² Acta originalia M. Łapczyńscij s. 148.

¹³ Originalia Actorum Ministeriatu Primi ARP Raymundi Maykiewicz (1719-1722) f. 23v, 43v, APR.

¹⁴ Acta Originalia Provincialatus ARP Victoris Licholacij (1722-1725) f. 92. APR.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Acta Originalia Provincialatus ARP Caelestini Chederovscij (1725-1728). APR.

¹⁷ Acta Originalia ARP Raymundi Maykovii Secundi provincialat. (1728-1731). APR.

go do Lwowa na stanowisko pierwszego lektora teologii¹⁸, a w kolejnym (24 VI 1730) – do klasztoru Reformatów w Rawie Ruskiej¹⁹. Rok 1731 przyniósł kolejną zmianę – do Zamościa, gdzie przebywał do roku 1734, pełniąc w ostatnim roku funkcję kaznodziei²⁰.

Kapituła prowincjalna odbyta w Krakowie wybrała go 14 VII 1734 r. drugim definitorem prowincji. Pełniąc ten urząd, przez całą kadencję (do 1737 r.) przebywał w Sandomierzu. Jednocześnie od roku 1734 do 1735 pełnił obowiązki magistra nowicjuszków²¹. Na następnej kapitule 30 VII 1737 r. o. Florian został wybrany sekretarzem prowincji. Pełniąc ten urząd przez dwa lata przebywał w konwencie krakowskim, a potem przeniósł się do Sandomierza²². Ponownie sekretarzem prowincji został wybrany na kapitule w Jarosławiu 8 I 1741 r. Przez całe trzylecie (1741-1744) przebywał w Krakowie²³. W roku 1743 został mianowany wizytatorem generalnym wielkopolskiej prowincji reformatów. W ciągu jednego roku przeprowadził wizytację wszystkich domów tej prowincji²⁴.

W dniu 21 VII 1744 r. małopolska kapituła prowincjalna wybrała go kustoszem, czyli zastępcą prowincjała. Kolejne lata kadencji spędził w Krakowie, Sandomierzu i ponownie w Krakowie²⁵.

W 1746 r. nastąpiło wydzielenie z małopolskiej prowincji reformatów 4 klasztorów: w Chełmie, Lwowie, Rawie Ruskiej i Sądowej Wiszni i utworzenie z nich kustodii ruskiej pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej. Pierwszym kustoszem nowej jednostki administracyjnej reformatów polskich został o. Florian Jaroszewicz²⁶. Urząd ten sprawował do roku 1749, przebywając zapewne przez cały czas we Lwowie. Przyjął wtedy trzy nowe fundacje: w Krzemieńcu (1746), Złoczowie (1747) i w Dederkałach Wielkich na Wołyniu (1748)²⁷.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Acta Originalia ARP Adriani Czechovij (1731-1734). APR.

²¹ Acta Originalia Provincialatus ARP Valeriani Kalavscij (1734-1735) [...] et [...] Joannis Zacherla (1735-1737). APR.

²² Acta Originalia ARP Ildephonsi Żelaszkewij (1737-1741). APR.

²³ Acta Originalia ARP Stepani Horodyński (1741-1744). APR.

²⁴ Protocollon Conventus Varsaviensis. T. 1 s. 116-119, 124 (cyt. za: A. S z t e i n k e. Klasztor i kościół św. Antoniego oo. reformatów w Warszawie 1623-1867. Lublin 1970 mps Archiwum KUL).

²⁵ Acta Originalia ARP Sigismundi Mieczkowski (1744-1747) f. 17, 165, 294. APR.

²⁶ Acta Originalia ARP Raymundi Tworkowski (1747-1750). APR.

²⁷ Archiwa poszczególnych domów w APR. Zob. też [A. M a r y a ń s k i]. *Krótką wiadomość o życiu ks. F. Jaroszewicza reformata*. "Przegląd Kościelny" 9:1887 półr. I s. 430-435 oraz [t e n ż e]. *Żywoć ks. F. Jaroszewicza z zakonu OO. Reformatów*. W: Florian Jaroszewicz. *Matka świętych Polska*. T. 1. Poznań 1893 s. V-XVI i odb. Poznań 1893.

W latach 1749-1751 był magistrem nowicjuszy w Sądowej Wiszni²⁸. W roku 1749 przebywał przez pewien czas w Chelmie²⁹. Od 1751 r. prawdopodobnie, a od 1758 na pewno przebywał z małymi przerwami we Lwowie³⁰. Rok 1753-1754 spędził w Rawie Ruskiej³¹. Ojciec Stanisław Kleczewski jako kustosz kustodii ruskiej mianował go w roku 1756 generalnym archiwistą i chronologiem kustodii³². Powiadamiając o tym fakcie specjalnym pismem okólnym wszystkie podległe sobie domy, zobowiązał je do przesyłania danych o ważnych wydarzeniach do konwentu lwowskiego, w którym rezydował archiwista. W latach 1761-1763 o. Florian pełnił obowiązki definitora kustodii, przebywając we Lwowie do roku 1765³³.

Na kapitule generalnej reformatów w Mantui w 1763 r. podniesiono kustodię ruską do godności prowincji. Pierwszym prowincjałem został o. Ludwik Hoffman, a jego zastępcą o. Florian Jaroszewicz³⁴. Na polecenie zwierzchnich władz zakonnych o. Florian opracowywał w tym czasie projekt statutów prowincji. Kapituła prowincjalna odbyta we Lwowie w 1766 r. poleciła specjalnej komisji przejrzeć projekt³⁵. W uchwałach tej kapituły czytamy, że o. Florian z powodu starości i ubytku sił zostaje zwolniony z obowiązków archiwisty i chronologa prowincji. Jego następcą został mianowany o. Ludwik Hoffman³⁶. Przez cały czas pełnienia obowiązków kustosza o. Jaroszewicz przebywał w konwencie lwowskim (do 1765 r.). Rok 1765-1766 spędził w Rawie Ruskiej³⁷. Od 1766 r. tytułowano go w dokumentach "Provinciae Pater", a potem "Primarius Provinciae Pater"³⁸. W 1769 r. został przeniesiony do konwentu chełmskiego, w którym przebywał aż do śmierci³⁹.

²⁸ Album Mariano-Seraphicum Polono Roxolanae Custodiae PP. Reformatorum (1746-1865). APR.

²⁹ Archivum Conventus Chelmensis. APR.

³⁰ Archivum Conventus Leopoliensis. APR.

³¹ Archivum Conventus Ravensis. APR.

³² Odezwa kustosza Stanisława Kleczewskiego z dnia 21 IX 1756 r. z Chelma. Volumen Secundum Protocolli Conventus Ravensis (1755-1821) s. 25-27. APR.

³³ Archivum Conventus Leopoliensis. APR.

³⁴ Akta prowincji ruskiej OO. Reformatów 1761-1765 f. 123v, 127v, 150v, 188. APR.

³⁵ Volumen Secundum Protocolli Conventus Ravensis s. 192. APR.

³⁶ Tamże s. 193.

³⁷ Acta Transumpta ARP Richardi Horn Ministri Provincialis (1766-1769) f. 11, 70, 71. APR. Zob. też Archivum Conventus Ravensis.

³⁸ Acta Transumpta.

³⁹ Tamże s. 116.

Zmarł 11 lutego 1771 r. przed godziną trzecią po południu⁴⁰. Uroczysty pogrzeb odbył się 14 lutego. Nabożeństwo żałobne celebrował ks. Maksymilian Ryłło – unicki biskup chełmski, a egzortę wygłosił notariusz jego konsystorza. W pogrzebie liczny udział wzięli bazylianie, pijarzy, reformaci i wierni różnych stanów. Zwłoki złożono w podziemiach kościoła Reformatów w Chełmie⁴¹. Ojciec Florian przeżył 76 lat, w tym w zakonie 59, a w kapłaństwie 51.

Ojciec Florian Jaroszewicz nie posiadał wykształcenia akademickiego. Wiedzę filozoficzną i teologiczną zdobywał w ramach studiów zakonnych w latach 1711-1720. Jednakże formacja intelektualna, jaką otrzymał, a potem sam reprezentował, była na tyle szeroka, że pozwoliła mu włączyć się w nurt polskiego piśmiennictwa teologicznego.

Chronologicznie pierwszą pracą pisarską o. Jaroszewicza są *Monumenta Provinciae Reformatae Minoris Poloniae*⁴². Dzieło to ukończył w 1741 r., a pisał je prawdopodobnie na polecenie generała zakonu. Powstało ono w dwóch rękopiśmiennych egzemplarzach. Jeden z nich, po zatwierdzeniu przez prowincjała, miał być wysłany do Rzymu, drugi zaś autor zachował dla siebie. W dziele tym o. Florian omawia genezę polskiej prowincji reformatów, podaje pełny wykaz prowincjałów małopolskich oraz spis 21 kościołów i konwentów prowincji (pominięta została Pilica, którą autor uwzględnił na luźnej dodatkowej kartce papieru). Księga ta stanowi pewnego rodzaju menologium. Przytaczane są w niej ważniejsze dokumenty z dziejów danego konwentu oraz biografie co bardziej świątobliwych i zasłużonych zakonników lub nawet świeckich związanych z miejscowością czy klasztorem (np. fundatorzy). Z założenia praca ta miała

⁴⁰ Archivum Conventus Chelmensis.

⁴¹ Tamże został zamieszczony dość obszerny życiorys pod datą śmierci o. Jaroszewicza (zob. *M a r y a ń s k i*, jw.). Ponadto w APR w Krakowie jest przechowywany obszerny życiorys o. Floriana autorstwa o. Wiktora Drzewickiego, przez pewien czas gwardiana konwentu w Rawie Ruskiej, który oczywiście znalazł dokumenty archiwalne dotyczące o. Jaroszewicza. O. Drzewicki nigdy tego życiorysu nie opublikował drukiem, ale wiadomo, że był informatorem ks. Maryańskiego, gdy ten przygotowywał życiorys o. Jaroszewicza.

⁴² *Monumenta Provinciae Reformatae Minoris Poloniae sub titulo SS. Virginis Mariae Angelorum erectae. Eruderata et conscripta a P. Floriano Jaroszewicz A. D. 1741.* Rkps APR, 2 egzemplarze. Jeden z nich był przechowywany w Rawie Ruskiej. Drugi nie wiadomo, czy nigdy do Rzymu nie został wysłany, czy ktoś w nowszych czasach ponownie sprowadził go do Polski.

Wymiary 33 x 21,5 cm. Grubość 1,8 cm. Oprawa: grzbiet i rogi skórzane, tektura, naklejony papier. Wyklejka od wewnętrznej strony. Szycie nićmi. Oprawa uszkodzona. Grzbiet pomalowany na kolor srebrnoszary z napisem czarnym: "Monumenta Provinciae ab initio reformat [...] ae".

Stron 170 in folio, niepaginowane, zapis dwustronny. S. 1-167 pisane jedną ręką, od s. 167 (dół) do 170 – inną. Porównanie wskazuje, że ostatnie strony były pisane własnoręcznie przez o. Jaroszewicza. Na końcu luzem zamieszczona wkładka czterostronicowa in folio, złożona na pół. Część wkładki zawiera treść s. 168-170, część natomiast podaje nową treść.

informować czytelnika obcego o życiu franciszkanów-reformatów w Małopolsce⁴³. W latach 1737-1744, pełniąc urząd sekretarza prowincji małopolskiej, prowadził kancelarię, czego wynikiem są *Acta transumpta* prowincjałów o. Ildefonsa Żelaszkiewicza (1737-1740) i o. Stefana Horodyńskiego.

W 1744 r. jako kustosz prowincji małopolskiej, na polecenie generała zakonu o. Kajetana z Laurinum, o. Florian ułożył chronologiczny katalog zmarłych zakonników, obejmujący okres od wprowadzenia reformatów do Polski do lat czterdziestych XVIII w. Z tego katalogu utworzono *Libri mortuorum* dla każdego domu prowincji⁴⁴.

Jako magister nowicjusów w Sądowej Wiszni napisał w roku 1749 *Principia theologiae asceticae* dla użytku kleryków. Dzieło to opublikował we Lwowie w roku 1752⁴⁵. Pod koniec życia o. Jaroszewicz rozpoczął pisanie pracy pt. *Stary argument światowej mądrości* poświęcony rozważaniom o czystości i dziewictwie. Książka ta została wydana drukiem we Lwowie w 1771 r., krótko po śmierci autora⁴⁶.

Ponadto tradycja zakonna utrzymuje, że o. Florian był inicjatorem, a może nawet pierwszym autorem *Annales Prowinciae S. Smae Virginis Mariae Angelorum Minoris Poloniae ab initio Reformationis descripti ab anno 1595 ad annum 1657*⁴⁷. Nie znaleziono jednak potwierdzenia tej tradycji w zachowanych dokumentach.

Najważniejszym dziełem piśmienniczym o. Floriana Jaroszewicza była *Matka świętych Polska albo żywoty świętych, błogostawionych, wielebnych, świątobliwych, pobożnych Polaków i Polek wszelkiego stanu i kondycji każdego wieku od zakrzewionej w Polsce chrześcijańskiej wiary osobliwą życia doskonałością słynących*, którą ukończył w roku 1762, a drukiem wydał w Krakowie w 1767 r.⁴⁸ Dotychczas nie wyjaśniono, dlaczego aż 5 lat dzieło czekało na druk od chwili uzys-

⁴³ Może właśnie w tym dziele należy szukać genezy przyszłej *Matki świętych*.

⁴⁴ Por. [M a r y a ń s k i], jw. s. X.

⁴⁵ *Principia theologiae asceticae ad usum et captum tyrocini religiosi potissimum Seraphici Ordinis Minorum S.P.N. Francisci Strict. Observantiae Reformatorem disposita et elucidata a P. F. Floriano Jaroszewicz eiusdem Ord. Sacerdote. A.D. 1752.* Leopoli: Typis Confr. SS. Trinit., w 8-ce, k. nlb. 7, str. 400, k. nlb. 3.

⁴⁶ *Stary argument światowej mądrości przeciw powściągliwości panieńskiej, wdowiej, kapłańskiej i zakonnej, przetrząsniony od jednego starego Kapłana Katolickiego Zakonu S.O.F.R. A chrześcijańskiemu światu pokazany Roku Pańskiego 1771.* W Lwowie w Druk. JKMci Bractwa SS. Trójcy, w 4-ce, k. 2, s. 226 i też pod zmienionym tytułem: *Stare błędy światowej mądrości*.

⁴⁷ Tom 1 *Annales* nie jest pisany ręką o. Jaroszewicza.

⁴⁸ *Z różnych pism tak polskich jako i cudzoziemskich zebrane i spisane przez ks. Floriana Jaroszewicza kapłana S. O. Franciszka Reformatów. Dla zbudowania Żyjących i potomnych, dla pociechy duchowej swoich krewnych do druku podane roku Pańskiego 1767.* W Krakowie, w drukarni Stanisława Stachiewicza J.K.Mci typografa, k. 11 nlb., s. 694, właściwie 604.

kania odpowiednich aprobat. *Matka świętych* miała w XIX w. dwa kolejne wydania⁴⁹. W latach trzydziestych naszego wieku edycję krytyczną przygotowywał ks. Władysław Staich⁵⁰, niestety nie doszło do sfinalizowania tego zamierzenia, podobnie zresztą jak do bliższego zajęcia się osobą autora⁵¹.

Wiek XVIII, zwłaszcza drugą jego połowę można z powodzeniem nazwać złotym okresem polskiej hagiografii. Wpływają na to dwie przyczyny: w tym czasie z pomyślnym wynikiem ukończono kilka procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych, szereg innych rozpoczęto bądź na etapach diecezjalnych, bądź w Kurii Rzymskiej; powstało wiele dzieł hagiograficznych dotyczących poszczególnych postaci. Opracowania te cechuje niejednokrotnie duży krytycyzm, wymagany zresztą w procesie kanonicznym. Obok tego nurtu publikacji hagiograficznych funkcjonuje inny: popularny i dewocyjny. Należy tu wymienić przede wszystkim kazania, modlitwy, pieśni, panegiryki itp. przejawy kultu świętych i błogosławionych.

Równolegle z publikacjami odnoszącymi się do postaci indywidualnych powstają w tym okresie opracowania dotyczące wielu świętych i świątobliwych Polaków. Z okresu wcześniejszego do takich należy zaliczyć *Fortecę duchowną Królestwa Polskiego* autorstwa Piotra Hiacynta Pruszcza⁵²; współcześnie Jaroszewiczowi wydał Stanisław Duńczewski dwa kalendarze polskie i ruskie, rejestrujące świątobliwych rodaków⁵³. Niezależnie od ogólnopolskich "katalogów" powstają partykularne, dotyczące danej diecezji, miasta czy zakonu. W tej właśnie kategorii piśmiennictwa należy umieścić *Monumenta* o. Jaroszewicza.

Z opracowań zawierających życiorysy wielu świątobliwych Polaków niewątpliwie na czoło wysuwa się *Matka świętych*. Sam tytuł o. Jaroszewicz zaczerpnął prawdopodobnie z oficjum o św. Stanisławie Biskupie *Gaude Mater Polonia*. *Matka świętych* była w swoim czasie najbardziej poczytnym dziełem hagiogra-

⁴⁹ Wydanie drugie w czterech tomach formatu małej ósemki ukazało się w roku 1850 w Piekarach nakładem Teodora Haneczka. Przedruk dosłowny z wydania pierwszego, jednak przy życiorysach zostały opuszczone dane bibliograficzne. Wydanie trzecie w czterech tomach ukazało się w Poznaniu w latach 1893-1896 nakładem Straży św. Wojciecha, w ósemce. Wydał ks. Antoni Kantecki. Życiorys o. Jaroszewicza napisał ks. A. Maryański. Wydanie w zasadzie krytyczne, ale zubożone przez pominięcie informacji bibliograficznych, wielu wyrazów łacińskich oraz innych informacji, które – zdaniem wydawcy – nie zgadzały się z pojęciami jego czasów.

⁵⁰ Zob. [Smyrak] Bernard od Matki Bożej. *Śp. Władysław Staich*. Kraków 1939 s. 31. Do tej edycji miał przygotować ilustracje prof. Jakubowski.

⁵¹ Ks. prof. Czesław Falkowski – późniejszy biskup łomżyński – w latach 1935-1936 proponował o. Andrzejowi Henrykowi Cichowskiemu OFM jako temat rozprawy habilitacyjnej *Matkę świętych Polskę*. Zob. B. Brzuszek. *O. Andrzej Cichowski OFM*. NP 36:1971 s. 315.

⁵² Kraków 1662.

⁵³ *Kalendarz polski i ruski na rok Pański 1746. Zamość 1746; Kalendarz polski i ruski na rok Pański 1759. Zamość 1759.*

ficznym na terenie Polski i podobnie jak o. Piotra Skargi *Żywoty świętych* wpływała na kształtowanie świadomości religijnej szerokich rzesz Polaków.

W *Matce świętych* autor zamieścił życiorysy lub wspomnienia 427 świętych i świątobliwych Polaków w rozumowanym układzie kalendarzowym, tzn. świętych i błogosławionych umieścił pod datą ich święta liturgicznego, zaś pozostałych – pod datą zgonu. Jeżeli dzień zgonu już był zajęty, to życiorys lub wspomnienie innego świątobliwego przesunął na najbliższy dzień wolny (jedeny wyjątek uczynił dla pierwszych książąt i królów polskich, umieszczając ich życiorysy na początku stycznia, z czego usprawiedliwia się w *Przemowie drugiej*). Autor opatrzył swoje dzieło dwiema *Przemowami*. Pierwsza z nich jest poświęcona początkom wiary chrześcijańskiej w Polsce, druga zaś podaje zasady układu biogramów oraz pobudki, które skłoniły autora do napisania tego dzieła.

Należy zwrócić uwagę na ogólne założenia, którymi kierował się autor *Matki świętych*. Niektóre z nich są podane wprost w *Przemowie drugiej*, inne zaś domyślne. Zgodnie z podstawowym założeniem, zawartym już w tytule, uwzględniono wyłącznie życiorysy Polaków zasłużonych dla wiary. Liczba życiorysów jest wyższa, niżby to wynikało z układu kalendarzowego, gdyż pod niektórymi dniami zamieszczono dwa lub więcej życiorysów, zwłaszcza w formie wspomnień dotyczących świątobliwych franciszkanów. Życiorysy świątobliwych kobiet opatrzone ich nazwiskami panieńskimi, co powoduje pewne trudności w zakresie identyfikacji postaci. Budowa poszczególnych biogramów jest oparta na dosyć jednolitym i skrupulatnie przestrzegany układzie. We wstępie podaje dzień miesiąca, imię i nazwisko oraz krótką informację biograficzną. Zasadnicza część biogramu rozpoczyna się zazwyczaj od szczegółów pochodzenia, potem następują wiadomości o jego przodkach i rodzinie współczesnej, o pełnionych urzędach lub piastowanych godnościach oraz o zasługach. Z kolei następuje omówienie cech charakterystycznych pobożności danej osoby, rys życia, nauka moralna płynąca z życiorysu oraz krótka doksologia. W niektórych przypadkach schemat ten jest modyfikowany, zwłaszcza we wspomnieniach o świątobliwych franciszkanach.

Ojciec Jaroszewicz hierarchizuje omawiane przez siebie postaci na dwa sposoby. Pierwszy z nich polega na odpowiednim określeniu tytułowym. Posługuje się tu następującymi określeniami: święty (15 osób), błogosławiony (71), świątobliwy (172), wielebny (125). 44 osoby występują bez bliższego określenia tego typu. Nazwa "święty" występuje tylko w odniesieniu do tych osób, które zostały kanonizowane. Z większą swobodą autor używa określenia "błogosławiony", chociaż na początku dzieła zastrzega się, że w tym zakresie całkowicie poddaje się rozporządzeniom Stolicy Apostolskiej i przyjmuje je bezwarunkowo. Bliższych określeń na ogół brak przy tzw. wspomnieniach.

Drugim mniej ewidentnym sposobem hierarchizowania postaci jest długość poszczególnych biogramów. Po przeprowadzeniu odpowiedniego zestawienia po-

równawczego okazało się, że najliczniejsze są biogramy jednołamowe (odnoszą się do 143 osób) oraz dwułamowe (119). Trzecią grupę co do częstotliwości stanowią biogramy trzyłamowe (68). Biogramów 4- i 6-łamowych jest po 23, zaś pięćołamowych 15. W dwóch przypadkach znajdujemy biogramy czternastołamowe (św. Stanisława Biskupa i o. Mikołaja Łęczyckiego – jezuita). Po 11 łamów liczą biografie: św. Wojciecha, bł. Władysława z Gielniowa, Stanisława Hozjusza oraz Zofii Sieniawskiej – benedyktyнки, zaś po 10 łamów: Magdaleny Mortęskiej – także benedyktyнки, Teresy Marchockiej – karmelitanki bosej i karmelity bosego Stefana Kucharskiego. Wynika z tego, że o. Florian najwięcej uwagi poświęca postaciom kanonizowanym oraz wybitnym przedstawicielom zakonów. Biorąc pod uwagę zależność między długością biogramów a picią świętobliwych okazało się, że bardzo wyraźnie są preferowani mężczyźni (podobnie zresztą jak w zestawieniu ogólnym: na 427 osób uwzględnionych w *Matce świętych* jest aż 354 mężczyzn i zaledwie 73 kobiety).

W analizie *Matki świętych* wzięto również pod uwagę czas zgonu poszczególnych osób. Przy stuletnich przedziałach czasowych (od połowy jednego wieku do połowy następnego) okazało się, że najliczniejszą grupę stanowią osoby zmarłe w latach 1551-1650 (149 osób) i w stuleciu następnym (123 osoby). Tylko w 2 przypadkach Jaroszewicz uwzględnia osoby zmarłe po roku 1750. Z pierwszego stulecia chrześcijaństwa w Polsce omawia 17 osób, w tym większość stanowią władcy i członkowie ich rodzin. Najslabiej jest reprezentowany wiek XI/XII (6 osób) i XIV/XV (13 osób). Pozostałe wieki: XII/XIII – 27 osób, XIII/XIV – 41 osób. O ośmiu osobach brak danych dotyczących czasu ich życia.

W przeprowadzonej analizie uwzględniono również problem reprezentacji poszczególnych stanów i warstw społecznych w wyróżnionych okresach. Udało się wyodrębnić następujące kategorie społeczne: władcy (w tym również członkowie ich rodzin), duchowieństwo (z podziałem na biskupów, duchowieństwo diecezjalne, profesorów Akademii Krakowskiej oraz zakonników). Ponadto wyodrębniono grupę określoną jako świeccy.

Najliczniej reprezentowanym stanem społecznym są zakonnicy, głównie z lat 1551-1750. Większość z nich stanowią franciszkanie, zwłaszcza reformaci (76 osób). Ponadto wiele osób świeckich jest związanych z zakonami, np. dobrodzieje, fundatorzy. Prawdopodobnie o. Florian za pomocą *Matki świętych* chciał propagować określony – franciszkański – model świętości i styl życia. W początkowym okresie bardzo chętnie do świętobliwych zalicza władców ze względu na zasługi, jakie położyli w zakresie wprowadzania i umacniania chrześcijaństwa w Polsce. Stosunkowo duża liczba jest świętobliwych biskupów (67), natomiast zaskakująco mała ludzi świeckich (74 osoby). Nie ma ani jednej osoby z chłopstwa, a tylko jedna z mieszczaństwa. Gros stanowią przedstawiciele stanu rycerskiego, a w późniejszych czasach – szlachta i magnateria.

Stan społeczny	Czas zgonu													Razem	
	966-1050	1051-1150	1151-1250	1251-1350	1351-1450	1451-1550	1551-1650	1651-1750	Po 1750	Brak danych	Razem				
Władcy	7	3	4	4	1	5	-	1	-	-	-	-	-	-	25
Biskupi	4	2	7	5	3	13	28	5	-	-	-	-	-	-	67
Duchowni diecezj.	-	1	1	1	-	6	9	1	-	-	-	-	-	-	19
Profesorowie Akademii	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-	-	8
Zakonnicy	5	-	13	31	7	25	67	99	1	8	256	8	8	256	
Świeccy	1	1	4	4	2	1	42	19	-	-	-	-	-	-	74
Razem	17	7	29	45	13	54	150	125	1	8	449⁵⁴	8	8	449⁵⁴	

⁵⁴ Liczba ogólna wyższa niż 427 dlatego, że niektóre osoby są tu liczone dwukrotnie, np. duchowny diecezjalny będący profesorem Akademii Krakowskiej, córka władcy, która wstąpiła do zakonu.

Na drugim miejscu, po reformatach, co do liczebności stoją karmelici (24 mężczyzn i 13 kobiet), na trzecim dominikanie (34 mężczyzn i 2 kobiety), na czwartym benedyktyni (11 mężczyzn i 8 kobiet) oraz franciszkanie konwentalni (19). Stosunkowo dobrze jest uwzględniony zakon jezuitów (18) bernardyńców (12 osób). Dalsze, mniej liczebne grupy stanowią: kanonicy regularni (8), norbertanki (6), klaryski (5), cystersi (4), bazylianie, krzyżacy i trynitarze (po 2), z innych zakonów 10 osób. Na 256 zakonników i zakonnice aż 107 należy do zakonów franciszkańskich. Z jednej strony na pewno wpłynęło na to zamierzenie propagowanie świątobliwych z tej gałęzi zakonów, z drugiej zaś strony – dostępność źródeł, które autor musiał znać już w okresie wcześniejszym, choćby z racji pisania *Monumentów* czy pełnienia ważnych funkcji najpierw w prowincji małopolskiej, a potem ruskiej.

Przedstawiona tu pobieżna analiza statystyczna nie jest w stanie oddać osobistych odczuć i stosunku o. Floriana do przedstawianych postaci. W tym zakresie spotykamy na łamach *Matki świętych* całą gamę uczuć: podziwu, entuzjazmu, uznania z jednej strony, a suchym, niejako z obowiązku, relacjonowaniem faktów z drugiej. Nadzwyczaj ciepło opisuje swoich współbraci zakonnych. Przykładem krańcowo różnym jest tu natomiast Bolesław Śmiały czy Piotr Gamrat – biskup krakowski.

Niewątpliwie ciekawa byłaby analiza motywów, którymi kierował się o. Jaroszewicz, zamieszczając w swoim dziele życiorysy poszczególnych świątobliwych. Możemy snuć tylko przypuszczenia. Wydaje się, że istotnym motywem musiała być świętość życia danej osoby oraz fama sanctitatis, ale i tu olbrzymie znaczenie miało dla o. Jaroszewicza odczucie i pojmowanie świętości. Poza świętością życia autor brał pod uwagę osoby szczególnie zasłużone dla chrześcijaństwa w Polsce poprzez np. fundacje, darowizny, mecenat nad danym zakonem. Można sądzić, że motywacja tego drugiego typu była dosyć częsta w czasach nowszych. Wiele osób zostało uwzględnionych w *Matce świętych* nie dla ich walorów wewnętrznych i świętości życia, ale dla zasług zewnętrznych. Kolejnym kryterium doboru były cechy pobożności i typ życia wewnętrznego danej postaci. Z lektury pozostaje silne wrażenie, że o. Florian pragnął propagować – i zapewne dlatego preferował – formy życia zakonnego, umartwionego, wręcz pokutnego. Jako dobry zakonnik, żyjący według reguły franciszkańskiej, ją uznał za najdoskonalszą, godną nie tylko zachowania, ale i propagowania.

Istotny problem stanowi warsztat biblioteczny, jakim posługiwał się autor *Matki świętych*. Z zamiarem pisania tego dzieła musiał nosić się znacznie wcześniej, może nawet wtedy, gdy pisał "Monumenta". Z pewnością już wtedy gromadził materiały i przygotowywał notatki, m.in. z terenu prowincji wielkopolskiej, na co mamy wiele dowodów w *Matce świętych*.

W omawianym dziele hagiograficznym zawarte są informacje bibliograficzne dwojakiego rodzaju. Na początku niemal każdego życiorysu autor podaje, na jakich źródłach czy opracowaniach się opierał. Ponadto na s. 9-10 jest zamieszczony *Elenchus authorum ex quibus hoc opus excerptum est et compilatum*, zawierający 137 pozycji bibliograficznych, w większości autorskich. Wyjątek stanowią pozycje zbiorcze, np. *archiva varia*. Wykaz zawiera wyłącznie imiona i nazwiska autorów oraz ich ewentualną przynależność zakonną. W żadnym wypadku nie podaje tytułów dzieł, na których się opiera. Wykaz ten nie jest zresztą kompletny. Porównanie wykazu z informacjami bibliograficznymi podawanymi przed poszczególnymi życiorysami ujawniło dodatkowo 28 autorów i ich dzieła, nie zamieszczonych w wykazie. Łącznie więc o. Florian oparł się na pracach 165 autorów, zaś liczba cytowanych dzieł dochodzi do 200.

Zamieszczone w dziele informacje bibliograficzne pozwoliły na identyfikację około 180 pozycji, mimo bardzo niepełnych danych lub nawet błędnie cytowanych nazwisk. Udało się więc odtworzyć warsztat biblioteczny autora *Matki świętych* niemal w całości. Na jakich głównie pomnikach piśmienniczych oparł się Jaroszewicz? Z publikacji obcych ogólnohistorycznych, a raczej ogólnokościelnych, wymienia *Annales* C. Baroniusza (tom 1 został wydany w 1646 r.) oraz kontynuacje: T. Raynaldusa i A. Bzowskiego. Z polskich dzieł o charakterze ogólnym powołuje się na: J. Długosza (1511; 1617), Macieja Miechowitę (1521), M. Kromera (1555), M. Strykowskiego (1582), B. Paprockiego (1584), M. Bielskiego (1597), S. Orzechowskiego (1611), S. Nakielskiego (1695), W. Kochowskiego (1698) i K. Niesieckiego (tom 1 – 1728).

Z zakresu obcej literatury ogólnohagiograficznej wymienia L. Suriusa (tom 1 – 1576), *Acta Sanctorum* bollandystów (tom 1 – 1643), Assemana (1755), zaś z polskiej – P. Skargę (wydanie 1 – 1579), M. Baroniusza (1609) i P. H. Pruszcza (1662).

Dość często o. Jaroszewicz powołuje się na obce partykularne dzieła hagiograficzne, szczególnie zakonne: Piotra Damiani (1513), F. Gonzagi (1587), J. Trithemiusa (1607), L. Waddinga (tom 1 – 1625), Filipa od Świętej Trójcy (1665), F. Huebera (1698).

Z polskiej literatury hagiograficznej o zasięgu partykularnym wymienia: A. Bzowskiego (1606), J. Argentiego (1620), Jana z Komorowa (rękopis z XVII w.), F. Alegambego (1643), K. Kojalowicza (1650), S. Szczygielskiego (1663), K. Biernackiego (1688), J. Werbskiego (1697), A. Stalickiego (rękopis z XVII w.), A. Koralewicza (1722) i B. Sanniga (1722).

Nie uszły uwagi autora *Matki świętych* opracowania dotyczące poszczególnych regionów lub osób słynnych związanych z danym terenem: S. Damalewicza (archidiecezja gnieźnieńska i diecezja włocławska), K. Kojalowicza (Litwa i Ruś), J. Lea (diecezja warmińska), S. Łubieńskiego (diecezja płocka), S. Okolskiego

(Ruś), J. Skrobiszewskiego (Lwów), S. Starowolskiego (Kraków). Ponadto zostały uwzględnione bardzo liczne opracowania dotyczące poszczególnych postaci, których biografie zamieszcza w *Matce świętych*.

Materiałem dla o. Jaroszewicza były nie tylko prace opublikowane drukiem. Uwzględnia ponadto wiele materiałów archiwalnych, notatek własnych oraz świadectwa ustne ludzi mu współczesnych odnoszące się, oczywiście, do czasów niezbyt odległych. Widać przy tym duży krytycyzm w odniesieniu do przekazów ustnych. Ponadto w kilku miejscach powołuje się na ustną tradycję danego środowiska społecznego. Z powodzeniem można więc mówić o systematycznym, wieloletnim zbieraniu materiałów do *Matki świętych*. To wszystko świadczy o wielkiej trosce autora o dobór materiałów, czytelną ich ekspozycję i odpowiednie spożytkowanie duchowe przez czytelnika.

Warsztat biblioteczny, jakim posługiwał się o. Jaroszewicz, był dosyć bogaty, niemniej okazało się, że pominął liczne opracowania publikowane drukiem, mające pierwszorzędne znaczenie dla hagiografii. Z obcych dzieł ogólnohagiograficznych nie zostały uwzględnione: F. Haraeusa (1590), P. Ribadineiry (1630), Arturusa a Monasterio (1638), J. Mabillona (tom 1 – 1668), z polskich natomiast: K. Warszewickiego (1601), I. Kulczyckiego (1733), kalendarze S. Duńczewskiego (1746; 1759), S. Kleczewskiego (1760), S. Rzepnickiego (tom 1 – 1761). Trudno przypuścić, by o tych dziełach nie wiedział. Prawdopodobnie założył sobie, że i tak całości materiału, nawet publikowanego drukiem, nie obejmie. Kilka z opracowań wyszło zresztą drukiem, kiedy *Matka świętych* była już prawie napisana.

W świetle tego, co powiedziano, można stwierdzić, że *Matka świętych Polska* jest szczytowym osiągnięciem polskiej hagiografii XVIII w. Stanowi ona jedyny w swoim rodzaju podręcznik życia duchowego. Biogramy zawarte w tym dziele mają cel dość praktyczny: ukazanie modeli świętości poprzez opis osób – reprezentantów różnych klas, warstw i grup społecznych; reprezentantów, którzy w swoich czasach wyróżnili się prawością i świętobliwością życia. Cel ten jest szczególnie widoczny w zakończeniach życiorysów, stanowiących rodzaj wskazówek moralnych i życiowych. W doborze osób o. Florian kierował się nie tylko odmiennym od dzisiejszego pojmowaniem świętości, ale nadto dobór niektórych osób jest obecnie zupełnie nie do przyjęcia. Dobór stanowi swojego rodzaju przejaw ówczesnie pojmowanej hierarchii społecznej. Prawdopodobnie czynnik ten grał większą rolę w doborze haseł niż faktyczna świętość życia. Inny dowód na dużą dowolność w doborze osób stanowi to, że około połowa ludzi zamieszczonych w *Matce świętych* żyła w XVI i w XVII w. Niemniej jednak charakterystyczne jest to, że znajdujemy tu stosunkowo mało nazwisk ludzi zmarłych po roku 1700. Chyba po prostu autor był bardziej ostrożny w odniesieniu do czasów najnowszych.

W wieku XVIII dużą popularnością w Polsce cieszyły się zakony. Szczególnie cenione były zakony franciszkańskie, których jedną z głównych gałęzi byli reformaci. *Matkę świętych* można traktować jako rodzaj podręcznika życia duchowego dla zakonników-franciszkanów. Miała zapewne również propagować w społeczeństwie franciszkański styl życia i model świętości. Rolę tę pełniła znakomicie przez cały wiek XIX, stanowiąc równocześnie źródło wiadomości o dziejach Polski.

THE LIFE AND WORK OF FATHER FLORIAN JAROSZEWICZ, OFMRef
(1694-1771)

S u m m a r y

Florian Jaroszewicz was born in Chelm on 16 August 1694. As a sixteen year old boy he entered the order of the Reformati of the Polonia Minor province. He held important positions in the province's government during several terms of office; this enabled him to collect material for his future work as a writer. In 1746 he became the first custodian of the Ruthenian custody of the Reformati, which was created in that year from part of the Polonia Minor province. The new custody was raised to the rank of a province by the general chapter of Mantua in 1763, and Father Florian became its vice-provincial. In the next few years he was the province's archivist and chronographer. He died in Chelm in 1771.

Father Jaroszewicz's first written work was *Monumenta Provinciae Reformatae Minoris Poloniae*, unpublished to this day, which is a valuable collection of data on the history of the order in Poland. He also wrote *Principiae theologiae asceticae* for the use of the seminarists and *Sary argument światowej mądrości*, a treatise on purity and virginity.

However, Father Jaroszewicz's most valuable work is *Matka świętych Polska albo żywoty świętych, błogosławionych, wielbnych, świętobliwych, pobożnych Polaków i Polek [...]*, published in Cracow in 1767. It comprises the lives or short memorials of 427 saints and pious Poles in a reasoned calendrical arrangement. The number of entries exceeds the number of calendar days as some days contain two or more lives; this usually involves saintly Franciscans.

As regards the rank of his subjects, Father Florian used two ways of indicating it. One was to prefix the name with a title (saint, 15 times; blessed, 71; holy, 172; venerable, 125; there are forty-four names without any prefix). The other was to vary the length of the entries. Our analysis of the contents of the book shows that people who died in the years 1555-1650 had the largest number of entries devoted to them (149); the next largest group were people who died in the next hundred years (123). The estate most numerous represented are the male religious, most of them from the period 1551-1750. The largest group among them are the Franciscans, especially the reformed Franciscans (76). The following other social categories can also be distinguished: rulers (and members of ruling families), clergy (bishops, diocesan priests and professors of the Cracow Academy). Lay persons are a small group (74 entries).

Father Florian intended *Matka świętych* as a means of popularizing the Franciscan model of sanctity and style of life. The book is a leading work of Polish 18th century hagiography. It continued to be widely read throughout the country, especially in religious houses, for the next hundred years. There were two editions in the 19th century. It has been established that Father Jaroszewicz drew on a bibliography of some 180 items, foreign as well as Polish. He also used many archival sources, his own notes and oral evidence of his contemporaries. In many cases he also quotes the oral tradition of the social milieu he writes about. All that testifies to the writer's great concern about the selection of material, its clear presentation and its use by the reader for his own spiritual benefit.